

Hofzaallezing 2024-3

Verdronken dorpen

De derde en laatste hofzaallezing in het thema (aspiring) Geopark Schelde Delta betrof een al verder uitgewerkt plan onder enkele der (6) verhaallijnen. In het gebied blijken in de loop der eeuwen vele woonplaatsen verdronken, dwz door het water, verdwenen te zijn. In de eerdere lezingen is uitgelegd dat het huidige landschap er niet altijd is geweest, maar een gevolg is van enerzijds natuurkrachten, maar minstens zoveel van menselijk handelen. En deze verandering zal in de toekomst gewoon voortgaan.

Dat bewoners in de loop der vele eeuwen hun woonplaats en voedselgebieden ten prooi zagen vallen aan natuurkrachten, bleek vaak een rechtstreeks gevolg van dat menselijk handelen, zoals turfwinning en inpoldering. Verhalen hierover van generatie op generatie doorverteld. Soms in de vorm van legenden.

[Nathalie de Visser \(Edufact\)](#) opende de lezing met een afbeelding van een zeemeerman en het bijbehorende versje, dat uit zo'n legende stamt:

*Schouwen Schouwen,
't sal je rouwen
dat je genomen eit m'n vrouwe,
'Rieke Schouwen zal vergaen
alleen de toren zal bluen staan'. ¹⁾*

In het Bergse kennen we een soortgelijk [verhaal over zeemeerminnen](#), waarin voorspeld wordt dat Reimerswaal zal vergaen.

¹ Uit de legende '[Zeemeerman van Westenschouwen](#)'
Samenvatting hofzaallezing 2024-3 door Nathalie de Visscher

Een overzicht van verdrinken dorpen in de Schelde delta

260 dorpen verdrinken

Uit inmiddels verschenen rapporten over de gebiedsdelen Zeeland, Noord Brabant en Vlaanderen blijkt het (tot nog toe bekend) schrikbarend aantal van 260 dorpen (De Visser noemde 230) verdrinken te zijn. Daarbij dient te worden begrepen dat onder 'dorpen' allen 'kerkdorpen' worden verstaan, dus kloosters, gehuchten en andere oorden zijn hier niet eens meegerekend.

Wandelende dorpen

Soms is er ook (zoals bij Koudekerke en Agger) sprake van zgn 'wandelende dorpen': waar een dorp door water onbewoonbaar geworden is, wordt het soms een eindje verderop opnieuw gebouwd, waarbij vaak gebruik wordt gemaakt van nog bruikbaar materiaal uit het oude dorp.

Overigens is niet altijd de precieze locatie van een dorp vastgesteld; de vroegere kartering is daarvoor onvoldoende. Sommige plekken zijn wel gelokaliseerd; zo zijn [Tolsende](#) en [Nieuwlande](#) teruggevonden omdat de bijvoorbeeld de fundering van kelders te zien waren. Extra complicatie daarbij was trouwens dat deze thans in een Natura 2000 gebied liggen, dat eigenlijk niet eens betreden mag worden.

Met de tegenwoordige middelen, zoals satellietfoto's, luchtfoto's met drones is ook goed te zoeken naar locaties. Soms liggen funderingen blootgespoeld, of zijn er verkleuringen in de grond of begroeiing en gewassen.

Kaart Zelandicarum door Sgrooten, 1573

Ook tegenwoordige bouwprojecten blijken soms onverwachte info op te leveren; bij de aanleg van een weg bij Biervliet bleek men dwars door een oud kerkhof heen te gaan.

Door de gemeente Terneuzen is in een project ‘Leemten in kennis’ gezocht naar de precieze ligging van in de gemeente liggende dorpen [Aendijck](#)²⁾ en Zaamslag. Deze laatste is ooit verdronken; het huidige dorp ligt bovenop het oude dorp. Van [Aendijcke](#) blijkt vooral de kerk middels een luchtfoto nog te vinden door verkleuring in het veld. Met

² [Zeeuwse Ankers](#)

een speciaal scanapparaat kan verder in de bodem worden gekeken. De huidige Terneuzense stadswijk Triniteit heeft haar naam te danken aan een [verdronken dorp Triniteijt](#).

Erosie

De stroming van het water in Westerschelde, de steeds grotere schepen en sleepnetten van vissers veroorzaakten erosie in vele relictten die soms kort na ontdekking door archeologen bleken te zijn verdwenen. Door aanleg van strekdammen zijn de delen dichterbij dijken beter beschermd, en slaat opnieuw sediment neer. Dit beschermt de relictten goed; “er is niks meer te vinden”.

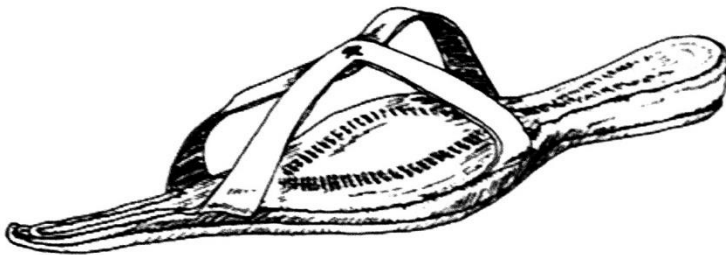
De Visser noemt nog veel meer dorpen, zoals Casuele in de onlangs ontpolderde [Hedwigepolder](#), die voor die tijd wisselend al of niet onder water heeft gestaan. In het aansluitende Land van Saeftinge werd bij het onderzoek zelfs nog een oude veendijk ontdekt, die helaas moest wijken voor de aanleg van een nieuwe dijk.

Bij [Oud-Rilland](#) waren sporen van de ontvening nog zichtbaar, tot en met de steken van de turfscheppen. Door de aanleg van de strekdammen is dat onder het (beschermende) slib verdwenen. In Noord Brabant zijn (thans) 39 dorpen in het project opgenomen (ook verder langs de rivier, zie rapporten) De meest bekende in onze omgeving zijn wel Polre, Agger en Hildernisse.

[Agger](#) is al in 1288 verdrongen, een 'nieuw' Agger werd in 1471 door stormvloedan aangetast, en verdrong definitief door de vloedan van 1530 en 1552. Graven naar (diep zittende) resten is niet goed mogelijk; er staat nu een zonnepark op die plek.

Van [Hildernisse](#) is bekend dat het een langgerekt dorp was (dus wellicht aan een dijk gebouwd), er zijn veel vondsten bekend, maar (bouwkundige) structuren zijn niet gevonden.

Oud-Ossendrecht lag waar nu Aanwas ligt; daar zijn zelfs vondsten uit de 7^e eeuw gedaan. Ook zgn trippen (schoeisel) uit de 13^e eeuw zijn daar gevonden.

Reimerswaal

*'k Waande in de toekomst mij verplaatst : mij dacht, ik dwaalde
Door moer en drassig land, waarop geen veldbloem praalde,
Geen rund zich hooren liet ! Ach, Zeeland ! ' t was uw grond,
Waarop ik, eenzaam en verlaten, mij bevond!
Ik zocht de schoone stad, waar ik het licht aanschouwde,
Die ' t heilig voorgeslacht aan Schelde's zoomen bouwde ;
Helaas ! ik zocht vergeefs ! Een ranke, kale hut,
Naauw voor het buldren van den woesten storm beschut,
Was alles wat ik vond ! - 'k Zag naakte visschers dwalen ,
Waar eertijds ' t feestmuzijk klont in de marmren zalen !³⁾*

³ (met kleine aanpassingen in het [gedicht Hollands natie](#) van [JF Helmers](#) (1812))

Over de ondergang van Reimerswaal zijn meerdere publicaties verschenen. Hier zijn slechts vermeld:

- [Eenige Zeeuwsche Oudheden vol 7](#) door Jacob Ermerins (1793)
- [Historische beschrijving der stad Reimerswaal](#) door JP van Visvliet
- [Beschrijving der stad Reimerswaal in haren bloei en ondergang](#) (1877) door A. Geluk, dijkgraaf, Cereshoeve op Tholen.
- [De voormalige stad Reimerswale](#), door C. Hollestelle in St Geertruydsbronnen (in delen) (1932 ev) dat op deze website als complete publicatie op te halen.

Op de website isgeschiedenis.nl wordt Reimerswaal zelfs genoemd 'het Pompeii van Nederland'.

Aan Rijkswaterstaat waren die laatste woorden niet besteed. De dienst bouwde in 1978 ongegeneerd een schutsluis op een van rijkste archeologische monumenten van Nederland. (Paul de Schipper in '[De vloek van Reimerswaal](#)')

Maar al veel eerder liet de overheid (en anderen) niet al te veel gelegen liggen aan de relictten van de verdronken stad. Uit [krantenberichten](#) blijkt dat op [15 en 16 augustus 1894](#) de resten van een deels nog overeind staande toren door het leger met dynamiet opgeblazen werden, vanwege het gevaar voor de scheepvaart.

Op het terrein van het oude Roemerswaal in het oostelijk gedeelte van de Ooster-Schelde zijn nog overblijfselen van gebouwen, welke hinderlijk zijn voor de scheepvaart. Met het doel die stukken muren door middel van dynamiet te doen springen, begaf zich Donderdag een vaartuig naar die plaats. De waterstaat zal daarvoor de varensgezellen zeer gerieven.

**BERGEN-OP-ZOOM, 15 Aug. Het alhier aangekomen detachement torpedisten, dat tot opdracht heeft, het overgebleven en voor de scheepvaart zoo hinderlijk gedeelte van den toren van de sedert eeuwen verdronken stad Roemerswaal in de Schelde, door middel van dynamiet uit den weg te ruimen, liet heden-voormiddag ten 10 uur een gedeelte van ruine springen, wat van het havenhoofd alhier goed zichtbaar was. Morgen is een ander gedeelte aan de beurt.

Schatzoekers

De aanleg van de Oesterdam maakte het nog vrij liggende deel van de stad wel erg gemakkelijk toegankelijk voor amateur-archeologen en schatzoekers. Met het toenemend verdwijnen van objecten als gevolg. Sedert 2018 is daar (officieel) een einde aan gekomen, de site is aangewezen als rijksmonument, waar graven en weghalen van vondsten niet is toegestaan. [Sommige amateur archeologen](#) (met soms kasten vol relictten) betreuren dit echter wel.

Om de restanten voor de toekomst te bewaren is echter meer nodig; de [zandhonger](#) in de Oosterschelde spoelt funderingen, stenen en potresten bloot.

In het kader van het Geopark project ontstaan echter mogelijkheden om beschermingsmaatregelen te treffen. Middels zandsuppletie wordt het gebied opgehoogd, het aanbrengen van zeegras komt er extra voedsel voor het onderwaterleven, terwijl het plaatsen van manden met oesterschelpen op de vroegere stadsmuren de golfslag op die plek sterk vermindert.

De kaart van J van Deventer geprojecteerd op de huidige Oesterdam
Samenvatting hofzaallezing 2024-3 door Nathalie de Visscher

Ansjovis

Ook beoogt men op de plaats van vroegere bebouwing zgn getijdenbakken aan te leggen. Deze vormen plekken met achterblijvend water na het afgaand getij.

[Nathalie de Visser](#) meldt desgevraagd dat het een en ander (naar thans wordt verondersteld) gunstig werkt voor de ansjovisserij, waarvan de viswieren tot vlak bij de vroegere stad reiken. Bovendien wordt op het tracé van de haven een vismigratierivier aangelegd, waarmee zoetwater vanuit het (voedselrijke) Zoommeer af kan vloeien naar de Oosterschelde. Ansjovis zoekt voor paaiplaatsen juist naar brak water, dat op die manier daar ter beschikking komt.

Entreepunt

Op de Oesterdam wordt ter plaatse een informatiepunt ingericht, waar met informatie wordt aangeboden over het Geopark Schelde Delta, verdronken dorpen en de stad Reimerswaal in het bijzonder. Het 'Pompeii van Nederland' wordt hiermee voor bezoekers onder de

Getijdenbakken op de contouren van vroegere bebouwing

(toeristische) aandacht gebracht, en moet er toe leiden dat het gebied met rust wordt gelaten ten gunste van volgende generaties.

Meer info

Om enigszins de inhoud van de lezing te omvatten schiet zelfs bovenstaand verslag tekort. Er is over het onderwerp 'Verdronken dorpen' nog veel meer te lezen. Een greep:

[Sluimerend in slik](#) (2004) door Jan JB Kuipers

[Verdronken dorpen West Brabant](#) 2021 door NJG de Visser

[Verdronken dorpen Zeeland](#) 2021 door NJG de Visser

[Toekomst voor verdronken dorpen](#) 2018 door NJG de Visser